

CARL HAARNACK

Groeten uit Paramaribo

Suriname in 500 oude prentbriefkaarten

TERRA

Het zijn slechts zeven moeders die mij scheiden van het Suriname van eind achttiende eeuw. Aan hen draag ik dit boek op:

mijn moeder, Rubia Blom
(1937)

Heloïse 'Wies' Abercrombie
(1908–2003)

Francis 'Matje' Ons (Moi Sisi)
(1883–1968)

Emelina Rosalina (Gudu Ma)
(1854–1935)

Chrisje (ca. 1833–1919)

Esther (ca. 1799–1844)

Princes (ca. 1770–?)

Inhoud

Woord vooraf 7

Inleiding 9

De prentbriefkaart in Suriname, 1890–1940 13

Stadsgezichten 22

Belangrijke gebouwen 60

Beroepen 76

Voedingsmiddelen en markten 86

Studioportretten 102

Feesten en hoogtijdagen 126

Kerk en religie 144

Kinderen van Suriname 170

'Het binnenland' 198

Transport 224

Plantages 234

Goudwinning en balata 260

Beschrijvingen van de prentbriefkaarten 267

Literatuur 287

Woord vooraf

‘Buku’, die prachtige collectie boeken, kaarten en andere drukwerken betreffende Suriname, is een begrip in de hele wereld. Het is het levenswerk van Carl Haarnack, die jarenlang overal en altijd op zoek was naar nieuwe aanwinsten voor zijn verzameling. Zijn Bibliotheca Surinamica omvat ook heel wat ‘beschrijvingen’ van het land, vrijwel altijd geschreven vanuit het perspectief van de auteur. De kolonie Suriname bleef voor velen in Europa lange tijd een onbekend oord en wie er al van gehoord had, kon zich er nauwelijks een voorstelling van maken.

Dat veranderde toen aan het eind van de negentiende eeuw het tijdperk van de Ansichtkaart aanbrak. Deze prentbriefkaarten met gereproduceerde foto’s waren voor reizigers een gemakkelijke manier om de thuisblijvers een indruk te geven van dat verre, onbekende land. In de loop van de tijd zijn er honderden kaarten van Suriname geproduceerd, maar een groot deel daarvan is in de loop der jaren verloren geraakt. Ook de foto’s op de prentbriefkaart of Ansichtkaart werden vanuit een specifiek perspectief gemaakt, maar het beeld dat de kaarten oproepen is indringender en de kijker kan zich nu wel een voorstelling maken van het land.

Carl Haarnack heeft vele honderden van die oude prentbriefkaarten weten op te sporen. Daarvan laat hij ons in dit boek de mooiste vijfhonderd zien. *Groeten uit Paramaribo* voert je mee naar het Suriname van de late negentiende en de vroege twintigste eeuw, de tijd van onze moeders en onze voormoeders, en geeft een schitterend beeld van Suriname en de Surinamers.

En meer dan dat. De afbeeldingen bieden een schat aan informatie, waarmee we op een bijzondere manier veranderingen en misschien ook ontwikkelingen van het land te zien krijgen. Dit culturele erfgoed vormt een fonkelende fotografische weerspiegeling van de rijke Surinaamse geschiedenis en cultuur, in een verleden dat niet eens zo ver weg ligt. Niet alleen voor leden van de Surinaamse gemeenschap, maar voor iedereen in Nederland en Suriname is dit boek een waardevol geschenk!

Hulde aan Carl Haarnack – en zijn ontombare verzamelwoede – die ons dit fraaie boek heeft bezorgd.

Cynthia McLeod

Inleiding

Het plan voor een boek over oude Surinaamse prentbriefkaarten had ik al meer dan twintig jaar geleden. Bij mijn speurtochten langs antiquariaten, boekenmarkten en veilinghuizen, op zoek naar boeken, prenten of kaarten over de geschiedenis van Suriname, trof ik zo nu en dan een prentbriefkaart uit Suriname. Soms verstopt in een oud boek, soms in het assortiment van een antiquariaat voor een schappelijke prijs. Ook vlooiemarkten, postzegelmarkten of andere verzamelaarsbeurzen bleken vruchtbare vindplaatsen van postkaarten die in de bloeitijd van het genre (1890–1940) vanuit Suriname naar Europa werden verstuurd.

Lange tijd beschouwde ik deze prentbriefkaarten als ‘bijvangst’ en verdwenen ze na verwerving in een oude schoenendoos. Prentbriefkaarten, of ‘ansichtkaarten’ – naar de Duitse benaming van de populaire postkaarten met een afbeelding op de voorzijde – werden tot voor kort niet als belangrijk erfgoed beschouwd. Ook bij de conservatoren van de belangrijkste Surinaamse fotocollecties in het Tropenmuseum, het Rijksmuseum en het Fotomuseum Rotterdam kregen de prentbriefkaarten niet de hoogste prioriteit. De belangstelling ging in de eerste plaats uit naar echte foto’s uit de negentiende en vroege twintigste eeuw.

Mijn eigen bibliotheek – de *Buku Bibliotheca Surinamica* – groeide in een periode van zo’n veertig jaar uit tot een omvangrijke collectie boeken over de geschiedenis van Suriname. Bij het verzamelen van boeken kun je als verzamelaar min of meer systematisch te werk gaan. Je kunt wenslijsten aanleggen of zoekopdrachten achterlaten op boekenzoekmachines of bij antiquaren. Voor het vinden van oude Suriname-foto’s heb je een flinke dosis geluk nodig. Er bestaan geen catalogi van welke foto’s er allemaal bestaan. Het vinden van oude foto’s uit Suriname hangt van toevalligheden en een dosis geluk aan elkaar.

In de negentiende eeuw was het maken van foto’s een kostbare zaak. Alleen mensen met een goedgevulde beurs konden het zich veroorloven zich te laten fotograferen. Dit had tot gevolg dat de foto’s die we uit die periode hebben, natuurlijk een vertekend beeld geven van de werkelijkheid. Ansichtkaarten vormden aan het eind van die eeuw een goedkopere manier om beelden uit Suriname de wereld in te sturen. In zekere zin zorgde de Ansichtkaart ook voor een completer beeld van de Surinaamse samenleving en bevolking. Er kwam meer beeldmateriaal beschikbaar van inheemsen, *marrons* (de nazaten van gevlochte tot slaaf gemaakten), contractarbeiders, leprozen, bedienden, de arme stadsbevolking én stadsgezichten. In die

zin speelt de Ansichtkaart een belangrijke rol in de beeldvorming van Suriname in het verleden.

De hoogtijdagen van de prentbriefkaart, grofweg van 1890 tot 1940, vielen samen met een belangrijke periode in de Surinaamse geschiedenis. De slavernij was nog maar kort daarvoor afgeschaft. De kolonie Suriname werd bewoond door groepen van sterk uiteenlopende herkomst: inheemsen, nazaten van slaven, de vrije gekleurde bevolking, nazaten van Europese kolonisten (Sefardische en Asjkenazische Joden, Nederlanders, Duitsers, Zwitsers, Fransen en Engelsen), contractarbeiders uit China, India, Java, Nederlandse boeren uit Groningen en Gelderland en migranten uit Madeira, Libanon en Palestina. In korte tijd vormde zich uit deze smeltkroes van culturen het Surinaamse volk, met zijn eigen identiteit.

Mijn eigen familie is een goed voorbeeld van de versmelting van etnische en culturele achtergronden in de Surinaamse samenleving. De grootvader van mijn opa, Hein Blom (1905–2000), leefde zelf in slavernij. Zijn moeder Pauline Lo A Jong had een creoolse moeder en een Chinese vader. De voormoeders van mijn oma, Wies Blom-Abercrombie (1908–2003), leefden eveneens in slavernij, maar hun eigenaren en verwekkers waren Joden met namen als Soesmann en Asser Lyons. De naam Lyons leeft voort in mijn familie als de familienaam Ons (een verbastering van de naam Lyons), die enkele van mijn voormoeders kregen. Mijn oma draagt de naam Abercrombie van een Schotse familie die zich in de achttiende eeuw in Suriname vestigde. Wie een jeugdfoto van Wies bekijkt, zou kunnen denken dat zij een Hindoestaanse is. Mijn stamboom laat zien dat er ook ‘inheems’ bloed door mijn aderen stroomt. Er zijn ook neven en nichten in de familie die een Javaanse oorsprong hebben. Mijn vader, Erich Haarnack (1936–2018), werd geboren in Jakarta. Zijn vader was een kind van een Duitse soldaat, geboren in een dorpje in de buurt van Maagdenburg, en Karidja, geboren en getogen op Java. Mijn zussen heten Audrey, Archana, Nimmi en Renu, en mijn broer Surendra.

Mijn familie is in dit opzicht geen uitzondering. Surinaamse families vormen vaak een lappendeken van verschillende etnische en culturele achtergronden. In de periode waarin de prentbriefkaarten werden geproduceerd (1890–1940) werd nog een strakke scheiding gehanteerd tussen de verschillende etnische bevolkingsgroepen. In dit boek laten we die cultureel beperkende framing los. Aan mijn opa's gezicht kun je niet zien dat zijn opa een ‘Chinees’ was. De lichte huidskleur van mijn oma doet niet direct vermoeden dat haar voormoeders slavenarbeid op plantages en/of in huishoudens van Europeanen uitvoerden.

De tijd dat prentbriefkaarten uit Suriname voor een gulden op rommelmarkten werden aangeboden ligt helaas ver achter ons. Er is inmiddels een flink aantal verzamelaars, dat beurzen en veilingen afstruint op zoek naar oude Ansichtkaarten. Voor

p. 204

p. 104

mooie Surinaamse kaarten, vooral degene die zeldzaam zijn en waar een mooie postzegel op is geplakt, worden soms forse bedragen betaald.

Prentbriefkaarten vormen nu een even rijke als prachtige afspiegeling van de ontstaansgeschiedenis van Suriname en van de Surinaamse identiteit. Uit geen eerdere periode van de geschiedenis van het land is zo'n schat aan beeldmateriaal beschikbaar. De prentbriefkaart bracht het beeld van de jonge natie, die nog maar kort was bevrijd van de gruwelen van de slavernij, naar Nederland en de rest van de wereld.

Het gros van de Ansichtkaarten die in dit boek staan afgebeeld, komt uit mijn eigen collectie. Die verzameling is gedurende een periode van dertig jaar gegroeid en telt meer dan vijfhonderd oude prentbriefkaarten. Het is onmogelijk om van elke kaart te achterhalen hoe deze in de verzameling terecht is gekomen, maar naast de kaarten die ik zelf heb gekocht, kreeg ik ook vele kaarten cadeau van gulle gevers. Zo ontving ik in 2022 een aantal belangrijke Surinaamse prentbriefkaarten uit de nalatenschap van Alfred Bruining (die in 2019 overleed). Ik leerde in de loop der jaren vele andere verzamelaars kennen, elk met fraaie collecties van zeldzame kaarten, verzameld vanuit verschillende invalshoeken. Ik ben dankbaar en verheugd dat drie van de belangrijkste verzamelaars bereid waren om aan dit boek mee te werken. Het doel was immers om de mooiste en meest karakteristieke prentbriefkaarten van Suriname uit de periode 1890–1940 bij elkaar te brengen.

Edwin van Drecht (Amsterdam) bracht een belangwekkende collectie bijeen op het gebied van Suriname en Guyana. Zijn verzameling omvat naast boeken, prenten, foto's, flessen en kaarten ook een flink aantal prentbriefkaarten. Tjebbe Woutman (Groningen) bracht een deel van zijn jeugd door in Suriname en verzamelde in de afgelopen decennia eveneens een serieuze collectie boeken, prenten en Ansichtkaarten. Zijn verzameling Surinaamse prentbriefkaarten behoort tot de omvangrijkste ter wereld. De derde verzameling waaruit ik mocht putten, is de ·T·R·I· Reeder Collection (Amsterdam), met vele zeldzame kaarten met uniek beeldmateriaal, dat ik in geen enkele andere collectie heb gezien. Zonder de fraaie prentbriefkaarten uit deze drie topverzamelingen zou dit boek niet compleet zijn. Veel dank aan Edwin, Tjebbe en de ·T·R·I· Reeder Collection voor de bereidwilligheid om mee te werken aan dit boek.

Ik ben blij dat uitgeverij Terra bereid was om dit boek op zo'n fraaie wijze uit te geven in dit bijzondere jaar. Dank aan uitgever Paul Römer, productiebegeleider Wouter Eertink en de andere medewerkers van Terra in Amsterdam. Fotograaf Bert-Jan Nieuwenhuis leverde vakwerk met zijn prachtige scans van de prentbriefkaarten. Ontwerper Sander Pinkse heeft er een boek van gemaakt dat volledig recht doet aan de visuele rijkdom van de collectie.

Verder wil ik Garrelt Verhoeven bedanken, die mij hielp met het concept, de redactie en de verdere totstandkoming van dit boek. We schreven samen een inleidend artikel over de vroege prentbriefkaart in Suriname. Onmisbaar was de steun van Ellen Ombre, die al in een heel vroeg stadium betrokken was bij de plannen voor dit boek. Dimitri Madimin leverde waardevolle adviezen en Philip Dikland stond altijd klaar met zijn enorme kennis van het onroerend erfgoed in Suriname en de geschiedenis van plantages. Dank ook aan Barbara Luijken en Marijke Overpelt, die de eindredactie en correctie van het boek voor hun rekening namen.

Ik ben trots en dankbaar dat Cynthia McLeod, de grande dame van de Surinaamse literatuur, bereid was een woord vooraf voor dit boek te schrijven. Ten slotte, maar zeker niet in de laatste plaats, ben ik veel dank verschuldigd aan mijn levenspartner en muze, Sonja Klein, die mij heeft geïnspireerd en gesteund in al mijn bezigheden.

Ik hoop dat de ansichtkaarten in dit boek je zullen meevoeren naar het Suriname van ruim een eeuw geleden, naar het land dat door een wonderlijke samenloop van omstandigheden als een smeltkroes van culturen is ontstaan, naar het land van mijn voormoeders. Aan hen draag ik dit boek op.

Carl Haarnack

De prentbriefkaart in Suriname, 1890–1940

CARL HAARNACK & GARRELT VERHOEVEN

Tot diep in de negentiende eeuw werd in Europa het beeld van Suriname gevormd door de kaarten en andere afbeeldingen van het land en zijn bevolking in boeken over het land achter ‘de Wilde Kust’. De soms ingekleurde platen van de flora en fauna van het land, maar ook de gruwelen van de slavernij werden nauwgezet afgebeeld in *Narrative* van John Gabriel Stedman (1796). Dit verslag werd vele malen herdrukt en in tal van Europese talen vertaald, waaronder ook het Nederlands.

In de negentiende eeuw waren het opmerkelijk genoeg twee Belgische kunstenaars die bepalend zijn geweest voor het koloniale beeld van het Nederlandse wingewest. Pierre Jacques Benoit reisde in 1829–1830 door Suriname en legde zijn ervaringen vast in gekleurde tekeningen, die in 1839 in steendruk werden gepubliceerd in het befaamde boek *Voyage à Surinam*. In honderd platen schetste Benoit een romantisch en geïdealiseerd beeld van de koloniale samenleving, met veel aandacht voor zowel de landschappen en de natuur als het dagelijks leven in Paramaribo en de binnenlanden, met portretten van de uiteenlopende etnische groepen. Minder bekend was het werk van Théodore Bray, met 25 ingekleurde litho’s die in 1850 verschenen in de bundel *Surinaamse schetsen en typen*.

Niet veel later werd de nieuwe techniek van de fotografie geïntroduceerd in Suriname. Dit leverde geheel nieuwe mogelijkheden op om het land te verbeelden, niet langer via het werk van tekenaars, schilders, graveurs en lithografen, maar door het vastleggen van de werkelijkheid op de gevoelige plaat. Omstreeks 1890 kwam dankzij de mogelijkheden van de fotografie een nieuw fenomeen op: de prentbriefkaart. Dit was een briefkaart die verstuurd kon worden, met aan één zijde de adressering en aan de andere zijde ruimte voor een afbeelding.

In korte tijd groeide de prentbriefkaart uit tot een buitengewoon populair fenomeen. Niet alleen gingen veel mensen prentbriefkaarten (of ansichtkaarten) via de post versturen, maar ze gingen de kaarten ook massaal verzamelen. Naar schatting moeten er in de periode 1890–1940 enkele duizenden verschillende prentbriefkaarten van Suriname zijn geproduceerd. Sommige zijn in grote oplagen gedrukt en zijn nog altijd gemakkelijk te vinden in de antiquarische handel. Andere kaarten zijn uitermate zeldzaam, soms omdat slechts een heel klein aantal werd geproduceerd.

Hoewel er over de rijke postale geschiedenis van Suriname diverse gedegen

Stadsgezichten

1

Op een oude kaart van Isaak Tirion, 'Landkaart van de Volkplantingen Suriname en Berbice' uit 1760, staat ook een plattegrond van de stad Paramaribo afgedrukt. Het stratenplan van de stad omvatte de Graavestraat, Heerestraat, Wagenweg, Keizerstraat, Kerkstraat, Molenstraat, Oranjestraat en de Kromme Elleboogsteeg. Afgezien van enkele naamwijzigingen was het centrum van Paramaribo zo'n 150 jaar later nog vrijwel ongewijzigd.

In mijn verzameling prentbriefkaarten uit de periode 1890–1940 zijn stadsgezichten van Paramaribo ruimschoots vertegenwoordigd. We krijgen daarmee een fraai beeld van hoe de bekende straten er in de decennia rond 1900 uitzagen, maar ook straatbeelden van de Jodenbreestraat en de beroemde winkelstraat van de stad, de Saramaccastraat.

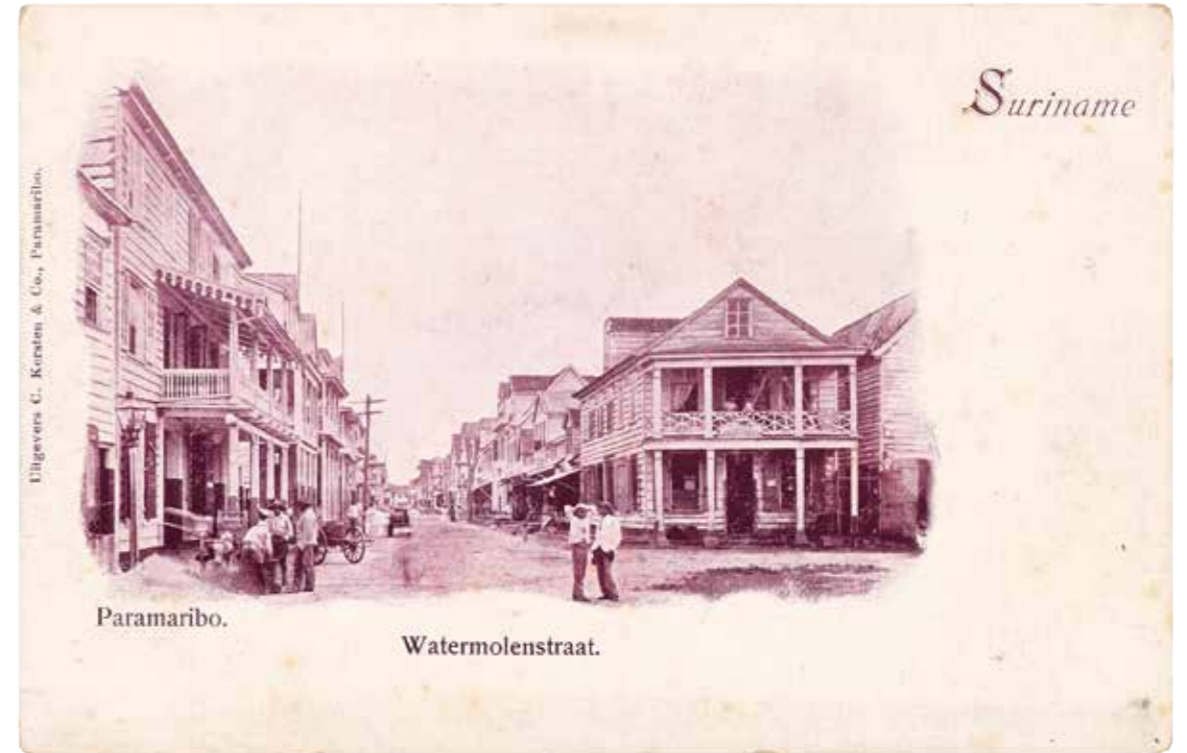
De ontwikkeling van Paramaribo als de belangrijkste stad van het groeiende Suriname na de afschaffing van de slavernij zien we weerspiegeld in de prentbriefkaarten van stedelijke voorzieningen, zoals onder meer de waterleiding, stadsverlichting en het elektriciteitsnetwerk.

Die waterleiding werd in Paramaribo pas in 1933 aangelegd. Tot die tijd was men voor de watervoorziening afhankelijk van regentonnen en waterputten. Bij de grote droogte in 1912 werd per trein water naar de stad aangevoerd vanuit de Boven-Saramacca. De trein stopte op de hoek van de Gemenelandsweg en de Zwartenhovenbrugstraat (Spong-doro), in de wijk Frimangron en op andere plekken.

Straatverlichting werd in 1886 in de stad geïntroduceerd in de vorm van petroleumlampen, die elke avond moesten worden ontstoken. In huis gebruikte men voor de verlichting kaarsen en petroleum. In het binnenland maakte men gebruik van de 'kokolampu' (olielamp). Later werden de petroleumlampen in de straten vervangen door gasverlichting.

In 1932 werd een elektrische centrale geopend en kon het gaslicht worden vervangen door elektriciteit. Bij de Overzeese Gas- en Electriciteitsmaatschappij (OGEM), gevestigd aan de Saramaccastraat in Paramaribo, werd uit Europa geïmporteerde steenkool vergast om elektriciteit op te wekken.

HOLL. GUYANA: PARAMARIBO.

STAD MET SURINAME - RIVIER.

Suriname: Paramaribo

Jodenbreestraat

PARAMARIBO (Suriname). Gratenstraat (Surin. Bank).

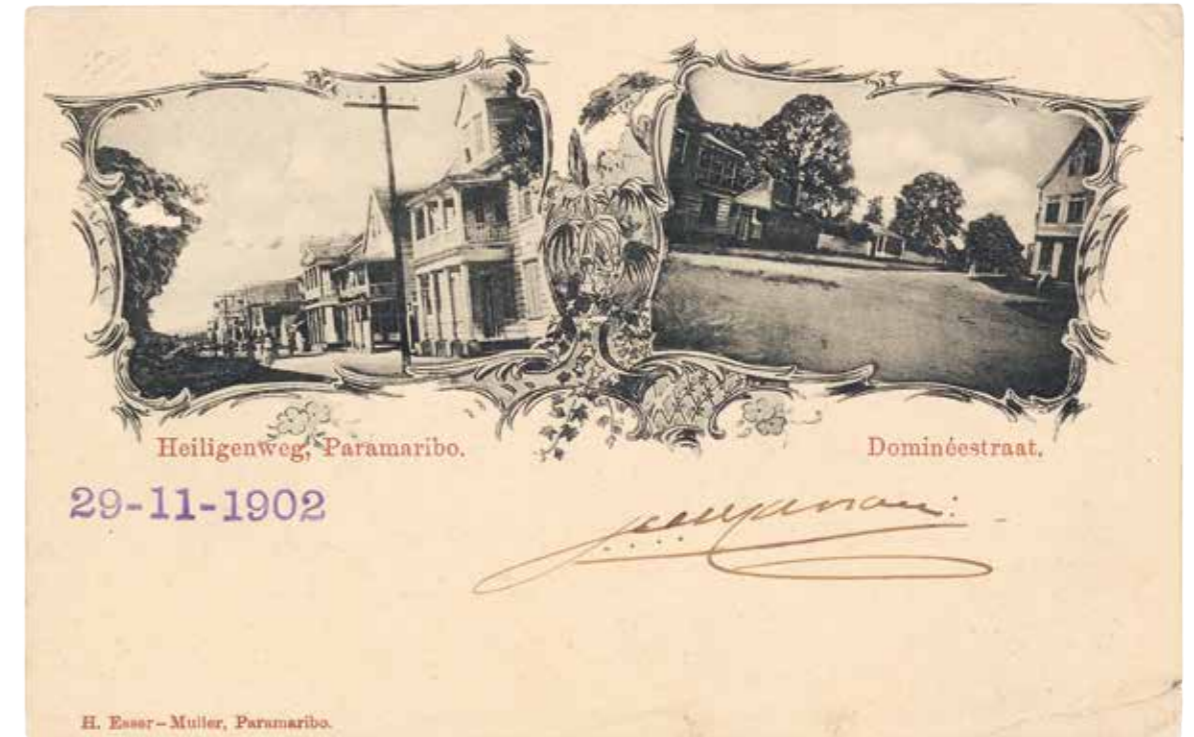
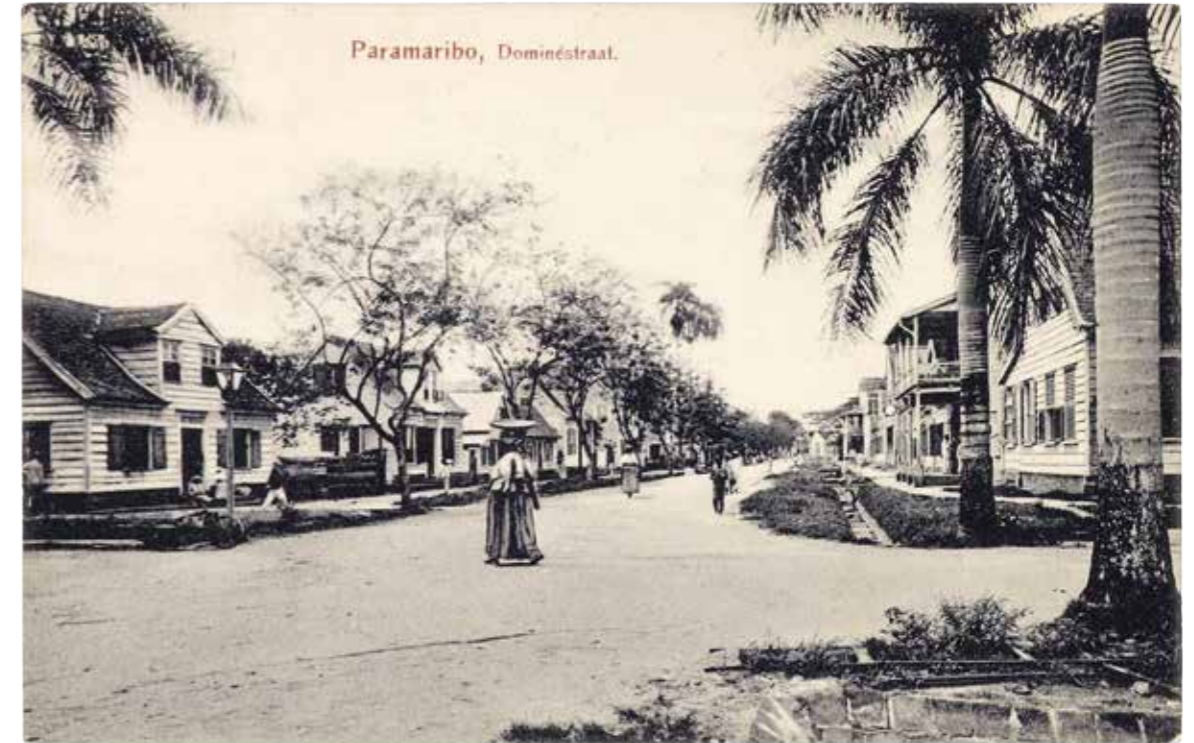
Jean A. Gaddis

N°. 15.

Uitg. I. Kersten & Co Paramaribo

10/9/66

Dominéstraat. *Liabab gñitab woli: Taf* Paramaribo, Suriname.
Samba Dio jafa fies dans un l. Livraf, no fut usif jafa ar fermid Van
gñitab janzel. Et gñiffel wij jafa dan
Pom in. Noum Jactur
 No. 82. Uitgevers C. Kersten en Co., Paramaribo.

Paramaribo (Suriname). Gouvernementshotel.
 Verlag der Missionsbuchhandlung, Herrnhut.

HOLL. GUYANA: PARAMARIBO. TAMARINDELAAN MET GOUVERNEMENTS HOTEL.